

Balkanski ratovi

Kovačević, Leon

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:169114>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-24**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

LEON KOVAČEVIĆ

BALKANSKI RATOVI

Završni rad

Pula, 2020.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

LEON KOVAČEVIĆ

BALKANSKI RATOVI

Završni rad

JMBAG: 0303066519, redoviti student

Studijski smjer: preddiplomski studij povijesti

Predmet: Povijest srednje i jugoistočne Europe u 19.st

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: povijest

Znanstvena grana: hrvatska i svjetska moderna povijest

Mentor: prof.doc.dr.sc. Mihovil Dabo

Pula, rujan 2020.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja dolje potpisani Leon Kovačević, kandidat za prvostupnika povijesti ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz nekog necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Puli, 1. rujna 2020.

Student: Leon Kovačević

Izjava o korištenju autorskog djela

Ja, Leon Kovačević dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom Balkanski ratovi koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenog, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore naveden način ne potražujem naknadu.

U Puli, 01. rujna 2020.

Student: Leon Kovačević

Sadržaj

1. Uvod.....	2
2. Svijet uoči balkanskih ratova.....	4
2.1. Slabljenje Osmanskog Carstva, nastanka novih država.....	4
2.2. Aneksija Bosne, predznak raspada Osmanskog Carstva.....	5
3. Interesi i utjecaj europskih velesila na balkanske zemlje uoči rata.....	7
3.1. Odnos Austro Ugarske i Njemačke prema Bosni.....	7
3.2. Utjecaj Rusije na balkanske zemlje.....	7
3.3. Utjecaj Velike Britanije i Francuske na Balkan.....	8
4. Prvi balkanski rat.....	10
4.1. Sukobljene strane.....	11
4.2. Tijek rata i najznačajnije bitke.....	13
4.3. Mirovni pregovori i završetak sukoba.....	15
5. Drugi balkanski rat.....	17
5.1. Uzrok novog rata.....	17
5.2. Tijek Drugog balkanskog rata.....	18
5.3. Ishod i mirovni pregovori.....	19
6. Novo oružje i njihova primjena na modernom bojištu.....	20
6.1. Strojnica Maxim.....	21
6.2. Moderne puške na sporogoreći barut.....	21

7. Zaključak.....	22
Popis literature.....	23
Sažetak.....	24
Abstract.....	25

1. Uvod

Balkanski ratovi naziv je za dva uzastopna rata koji su se dogodili 1912. i 1913. s ciljem proširenja teritorija novonastalih balkanskih država na štetu Osmanskog Carstva, uz podršku velikih svjetskih sila. Osmansko Carstvo je već dva puna stoljeća bilo u povlačenju, uglavnom kao posljedica sukoba sa silama poput Habsburške monarhije (kasnije Austro-Ugarske), ili zbog nastanka novih samostalnih država, poput Grčke početkom 19. st., a nedugo za tim i nastankom Srbije. Položaj Osmanskog Carstva na Balkanu postaje iznimno težak budući da su svi susjedi imali pretenzije na teritorij tadašnjeg Carstva, a nekoć srednjovjekovnih država..

Zaostalost Carstva prije svega se vidjela u odnosu prema građanskim pravima, kao i uopstanku vojnih redova koji su nastali prije više od 500 godina, ali zbog njihovog utjecaja bilo ih je iznimno teško ukinuti. Osmansko Carstvo je nastojalo pratiti industrijsku revoluciju, ali uvijek sa kašnjenjem, tako je tek 1888. Istanbul spojen na europsku željezničku mrežu, a Njemačka gradi prugu skroz do Angore (današnje Ankare).¹ Zaostalost Carstva u svim porama društva dodatno je potaknula balkanske narode na borbu protiv nametnute vlasti koja je na tom prostoru već 500 godina. Pojedine države poput Srbije su prije stjecanja pune samostalnosti uspostavile jedan oblik autonomije, ali još uvijek pod Osmanskom vlašću, što ću u daljnjem tekstu obrazložiti.

Osmanske provale na Balkanski poluotok počinju već u 14. stoljeću te su u vrlo brzom naletu sa nekoliko snažnih vladara poput Murata I, njegovog sina Bajazida te kasnije Mehmeda Al Fatiha i Sulejmana Veličanstvenog pokorili gotovo cijeli Balkanski poluotok osim pojedinih teritorija na granici sa srednjom Europom. Nametnuli su svoju vlast te uspostavili sustav koji se u nekim segmentima od tadašnjeg feudalnog društva i velikog utjecaja Katoličke crkve i nije previše razlikovao te se ondašnje stanovništvo relativno brzo priviknulo, iako je bilo manjih buna i nemira koje su Osmanlije vrlo brzo gasile. Oslobođanjem dijelova zapadnog Balkana na granici 17. i 18. stoljeća nije se puno toga promijenilo jer je većina balkanskih naroda i dalje bila pod Osmanskom vlasti te s premalo moći da bi u to vrijeme pružali ikakav otpor. Osmansko Carstvo počinje znatno slabjeti koncem 18. i početkom 19.

¹ Povijest 15., *Kolonijalizam i imperijalizam (1871.-1914.)*, Jutarnji list, Zagreb, 2008., str. 513.

stoljeća, ali ne trenutno već postupno te je stoga dobilo nadimak „Bolesnik na Bosporu“ jer je konstantno dobivalo udarce i polagano umirelo, ali nikako da se to doista i dogodi. Borbe balkanskih naroda za slobodu krenuti će uglavnom s jakim vladarima koji će imati svojevrsnu viziju o novim utjecajnim faktorima na Balkanu. Među prvima su prema neovisnosti krenule Kraljevina Grčka i Kraljevina Srbija koje su za razliku od Albanaca i Makedonaca imali i povijesnu državno-pravnu pozadinu na kojoj su temeljili svojevrsan nacionalni ponos te su dosta dobro iskoristavale slabljenje Osmanskog Carstva, pogotovo na europskim dvorovima.

Pred Balkanske ratove uspostavlja se i Balkanski savez koji će imati za cilj „oslobađanje balkanske braće“ ili u realnosti proširenja već stvorenih država na teritorij Osmanskog Carstva koji do tada nisu kontrolirale. Uzastopno će se dogoditi dva rata, jedan s ciljem brisanja Osmanskog Carstva sa Balkana te proširenje balkanskih država ponajprije Bugarske, Grčke i Srbije. Drugi Balkanski rat voditi će se protiv Bugara koji su bili nezadovoljni raspodjelom novoosvojenog teritorija te će se Grčka i Srbija tome žestoko usprotiviti.

Odnosi uspostavljeni u Balkanskim ratovima će biti više-manje odnosi i na početku Prvog svjetskog rata gdje će Srbija i Grčka biti na strani Antante dok će Bugarska i Osmansko Carstvo biti na strani Centralnih sila. U Balkanskim ratovima također će se neka nova oružja poput brzometnih strojica, brdskih topova te ručnih bombi po prvi puta koristiti na ovim prostorima te će za balkanske narode to biti uvod u veliki svjetski sukob koji će doći 1914.

2. Svijet uoči Balkanskih ratova

Početak 20. stoljeća Europu su činile velike monarhije i republike: Austro-Ugarsko Carstvo, Njemačko Carstvo, Francuska, Rusko Carstvo te Velika Britanija, Rumunjska i Bugarska s manjim državama poput Nizozemske, Danske, Švicarske, Belgije, Srbije i Grčke. Nabrojane manje države uglavnom su nastale u prethodnom stoljeću te su u resursima i tehnološkom razvoju neke od njih jako kasnile za velikim rivalima. Jedna od ključnih stvari je što su balkanske države bile pod Osmanskim Carstvom te su zbog toga bitno zaostajale za zapadnim državama.

2.1. Slabljenje Osmanskog Carstva, nastanak novih država

Osmansko Carstvo je počelo slabjeti zbog lošeg vođenja uprave te lošeg kadroviranja kojeg je posebice bilo u zaostalijim regijama Carstva jer nije bio uspostavljen učinkovit sustav kontrole na tako velikom teritoriju u svjetskim razmjerima.

Prve značajnije pobune na Balkanu počinju izbijati sedamdesetih godina 19. stoljeća, razlozi su bili različiti, ali uglavnom zbog loših i brutalnih dužnosnika koji su obavljali poslove uprave. Prvi značajniji ustanak dogodio se 1875. u okolini Nevesinja u Hercegovini te je dobio ime *Nevesinjska puška*. Potom izbija ustanak u Bugarskoj te formiranje kneževine Sanstefanskim mirom i Berlinskim kongresom 1878.² Svi ovi problemi koji su se događali u Carstvu rezultat su loše dugogodišnje politike koju su vodili sultani unazad 250 godina. Njihovo razmišljanje o uređenju države i razvoja društva po vjerskom modelu nikako nije išlo u korak s nadolazećim vremenom i zadovoljstvom kršćana u europskom dijelu Carstva. Jedan od primjera je svakako vojna zaostalost te su pojedine vojne formacije iz srednjeg vijeka poput janjičara još uvijek bile dosta važan čimbenik kako u Carstvu tako i na samom dvoru sultana.

2.2. Aneksija Bosne kao predznak raspada Osmanskog Carstva

² Povijest 15., *Kolonijalizam i imperijalizam (1871.-1914.)*, Jutarnji list, Zagreb, 2008., str. 512.

Veliko pitanje o statusu Bosne i Hercegovine raspravljano je na Berlinskom kongresu 1878. Pobune koje se u manjem ili većem intenzitetu događaju kontinuirano rezultat su tadašnjih granica na Balkanu. Bosna je bila okružena Hrvatskom kao teritorijem Austro-Ugarske, Srbijom sa istoka te Crnom Gorom s juga, a i dalje je bila pod kontrolom Osmanlija. Ključna osoba oko rješavanja statusa BiH bio je njemački kancelar Otto von Bismarck.³ Austro-Ugarska bila je glavni pretendent na teritorij Bosne i Hercegovine uz Srbiju, što zbog svoje ekspanzije, što zbog hrvatskog i ugarskog utjecaja, koji je imao povijesnu podlogu jer je tri stoljeća unazad veliki dio Bosne i Hercegovine bio pod krunom Hrvatsko-Ugarskog kraljevstva te se smatrala jednom od zemalja krune sv. Stjepana zbog velikih posjeda hrvatskog plemstva tokom srednjeg vijeka. Aneksija je proglašena 6. listopada 1908.⁴ *Meni lebdi pred očima čvrsta volja da stanovnicima Bosne i Hercegovine bude zaštićeno građansko pravo u punoj mjeri, te osigurana sloboda osobe, vjeroispovijesti, vlasništva; i sloboda štampe, sa postojećim zakonima mora biti zaštićena, kao i tajna pisama, sudstvo, pravo peticije, udruženja mora se staviti pod zaštitu zakona.*⁵

Proklamacija je također objavljena u istom broju Našeg jedinstva, u nastavku je prenesen dio teksta: *Mi Franjo Josip I, car Austrijski, kralj Češki etc. i apoštolski kralj Ugarske stanovništvu Bosne i Hercegovine: Kad je davno Moja vojska prekoračila granice Vaših zemalja bilo je vama zajamčeno, da vojska ne dolazi kao neprijatelj, nego kao prijatelj, koja će sa čvrstom voljom odstraniti sve one nevolje koje su vašu domovinu toliko vremena tištile. Ova riječ u prvom času dana, bila je pošteno izvršena. Naša vlada nastojala je da u mirnom i zakonitom razvoju zemlji osigura sretnu budućnost, te sa velikim veseljem možemo reći: Sjeme onda u oranici uskomešanog zemljišta bačeno obiljno je proklijalo, te Vi sami morate to osjećati kao dobročinstvo, da je sada red i sigurnost mjesto sile i pritiska, i da su procvjetale trgovina i obrt, i da je vidan moralni upliv sa povećanom kulturom; držeći da je došlo vrijeme, da stanovništvu dademo novih dokaza pouzdanja u njegovu političku zrelost i da podignemo Bosnu i Hercegovinu na viši stepen političkog života, odlučismo dati*

³ Povijest 16., *Prvi svjetski rat i poslijeratna Europa (1914.-1936.)*, Jutarnji list, Zagreb, 2008., str. 24.

⁴ Šidak Jaroslav, M. Gross, I. Karaman, D. Šepić, *Povijest hrvatskog naroda 1860.-1914.*, Školska knjiga, Zagreb 1968., str. 239., prema: Čipčić, Marijan, „Naše jedinstvo i pitanje aneksije Bosne i Hercegovine“, *Kulturna baština*, br. 41, 2015. str. 96.

⁵ Aneksija Bosne i Hercegovine, *Naše jedinstvo*, Split, 8. listopad 1908., str. 1., iz Čipčić, Marijan, „Naše jedinstvo i pitanje aneksije Bosne i Hercegovine“, *Kulturna baština*, br. 41, 2015. str. 97.

im Ustav, te vam na ovaj način dati sredstvo za izražaje vaših želja i potreba.⁶

Prema gore navedenim citatima, glavni cilj Franji Josipu bio je što mirnije i što brže asimilirati domaće stanovništvo koje je već bilo pod kontinuiranim nemirima skoro cijelo stoljeće. Kao jednu od glavnih prednosti u svom planu, naznačio je uvođenje jedinstvenog Sabora koji će biti sastavljen prema nacionalnostima koje žive u Bosni i Hercegovini što će i biti jedna od pretpostavki za Ustav Bosne i Hercegovine. Osmanlije više nisu predstavljale vojnu prijetnju za vojnu silu u ekspanziji kakva je bila Austro-Ugarska Monarhija.

⁶ Aneksija Bosne i Hercegovine, *Naše jedinstvo*, Split, 8. listopada 1908., str. 1., iz Čipčić, Marijan, „Naše jedinstvo i pitanje aneksije Bosne i Hercegovine“, *Kulturna baština*, br. 41, 2015. str. 97.

3. Interesi i utjecaj europskih velesila na balkanske zemlje uoči rata

Francuska i Velika Britanija 1904. su sklopile ugovor *Entente cordiale* te su od tada i službeno postale saveznice u miru i ratu. Savez se proširio 1907. kada mu se pridružilo i Rusko Carstvo te je bio okupljen oko 3 od pet najvećih i najmoćnijih država Europe, ali i svijeta. Proširenjem nezadovoljstva balkanskih naroda zainteresiranost sila Antante je počela biti znatno veća.

3.1. Odnos Austro-Ugarske i Njemačke prema Bosni

Jedan od problema koji je odmah zatekao Austro-Ugarsku po aneksiji bilo je jugoslavensko pitanje. Hrvati i Srbi na području Carstva u brojčanom smislu nisu predstavljali veliku političku prijetnju austrijskim i ugarskim interesima, no pridruživanjem BiH Carstvu nastalo bi naglo povećanje broja južnih Slavena za malo manje od 2 milijuna što nije neznatan broj. Srbija je ulagala znatne napore kako bi uključila Bosnu u svoj teritorij te je postala znatan problem Austrougarske vanjske politike.⁷

3.2. Utjecaj Rusije na balkanske zemlje

Ruski utjecaj na Balkanu počeo je dobivati na zamahu tokom Berlinskog kongresa 1878. kada je Rusija zastupala stajalište da Bosna i Hercegovina treba pripasti Srbiji te će do Prvog svjetskog rata postati najveći zagovornik Srbije.

Rusija, vidjevši kako još uvijek nema presudnu riječ što se tiče Balkana, vrši zaokret u svojoj politici te se tijekom idućih desetljeća okreće dalekoistočnom pitanju. Nakon poraza od Japana, ponovno će svoje resurse i pažnju usmjeriti na Balkan. U geopolitičkom smislu, Rusiji je bilo potrebno zadržati simpatije balkanskih naroda zbog interesa na Crnom moru, ali i Sredozemlju.⁸ Srbija kao prilično mala država za ondašnje europske razmjere, morala je pronaći nekoga za „čuvanje leđa“ jer se vrlo brzo očekivao raspad Osmanskog Carstva. Srbija će moćnog saveznika pronaći u najvećem slavenskom narodu, Rusima. U slučaju Bugarske nije bilo u potpunosti isto, Rusija je 80-ih godina kažnjavala Bugarsku zbog želje za slobodom jer u tom trenutku

⁷ Povijest 15., *Kolonijalizam i imperijalizam (1871.-1914.)*, Jutarnji list, Zagreb, 2008., str. 487.

⁸ Despot, Igor, *Balkanski ratovi (1912-1913) i njihov odjek u Hrvatskoj*, Zagreb, Plejada, 2013., str.35.

se to nije poklapalo sa ruskim interesima na Crnom moru.⁹ Ruski cilj konstantno je bio kontrola Crnog mora te što je moguća veća kontrola u sjevernom i istočnom Sredozemlju zbog trgovine te važnog utjecaja na crnomorske prolaze. Osmansko Carstvo kontroliralo je Bospor i Dardanele te je još uvijek „imalo na oku“ Egipat i novoizgrađeni kanal za prolaz prema Indiji i Indijskom oceanu.

Rusija početkom 20. stoljeća dolazi do ideje o stvaranju saveza balkanskih država koje bi u slučaju ugroze od Osmanskog Carstva surađivale na vojnom planu, a prikriveni cilj ruske ideje bio je stvaranje jakog vojnog saveza na koji će Rusija imati veliki utjecaj te na taj način stvoriti vojnu prijetnju Osmanlija s krajnjim ciljem amputacije velikog teritorija koje je Osmansko Carstvo kontroliralo u Europi.¹⁰

3.3 Utjecaj Velike Britanije i Francuske na Balkan

Zapadnoeuropske države koje su ujedno bile uz Rusiju te Austro-Ugarsku i Njemačku najveće sile tadašnjeg svijeta, u početku nisu imale preveliki interes na Balkanu. Jedan od glavnih razloga bio je ubrzani rast Njemačkog Carstva te njihova želja za preraspodjelom kolonija po svijetu. No usprkos tome Francuska je u Osmanskom Carstvu 1914. držala čak 63% kredita uz kamatu od 6%. Francuska je također imala jak utjecaj na duhanskom tržištu te počinje ulagati u javnu rasvjetu, vodovod i tramvajski prijevoz u velikim gradovima širom Carstva, dok su investicije iznosile više od 3 milijarde zlatnih franaka. U Srbiji se formira francusko-srpska banka, ali ne toliko zbog prijateljskih odnosa i potpore već iz razloga što je Francuska u Srbiji držala 4/5 duga odnosno oko milijardu franaka. U Grčku investiraju i zapadnoeuropske države, ali i one srednjoeuropske (Englezi 250 milijuna, Rusi 70 milijuna, a Nijemci samo 20 milijuna) pred Prvi svjetski rat. Uspješna taktika Francuske oko ulaganja u balkanske zemlje dobro se mogla primijetiti u slučaju Rumunjske gdje je Francuska za 7.3% uloženog kapitala eksploatirala naftu.¹¹ Velika Britanija za razliku od Francuske želi ostati neutralna u vanjskoj politici, ali i što prije zaustaviti Ruse kod jakog pozicioniranja u Europi te spriječiti njihov prodor na Balkan. Velikoj Britaniji također nije odgovarao odnos Njemačke i Osmanskog Carstva u

⁹ Isto, str. 35.

¹⁰ Isto, str. 37.

¹¹ Simeon, Damjanov, *Frnskoto ikonomičesko pronikvane v Balgarija ot osvoboždenieto do Prvata svetovna vojna (1874.-1914.)*, Sofija, 1971., str. 20-27., prema: Despot, Igor, 2013. str. 37.

vrijeme sultana Abdul Hamida II. te jakog ulaganja u industriju Osmanskog Carstva što je rezultiralo gradnjom Bagdadske željeznice, brodarske linije, i činjenicom da su banke bile u njemačkim rukama, a ne u rukama Francuske ili Velike Britanije što je bio slučaj u novim državama na Balkanu.¹²

Glavni francuski i britanski interesi na Balkanu bili su gotovo 90% financijske prirode jer je to bilo kao stvoreno tržište u to vrijeme za prodaju i nabavu nove tehnologije te prodaju materijalnih dobara narodima koji su tek čuli za zapadnjački život onoga vremena koji je sve više počinjao dobivati potrošački element te je sve više postojala potreba za izvozom i trgovinom.

¹² Trotsky, Leon, *The Balkan Wars 1912-1913*, New York, 1980. str. 19., prema: Isto, str. 20 – 27.

4. Prvi balkanski rat

Prvi balkanski rat je prvi sukob na Balkanu koji se dogodio 1912., izazvao je rat već formiranog Balkanskog saveza protiv Osmanskog Carstva s ciljem širenja novonastalih država. Mlade balkanske države u ekonomskoj, ali i kulturnoj ekspanziji: Srbija, Crna Gora, Bugarska i Grčka zahvaljujući poboljšanju životnih uvjeta i razvojem urbanog i društvenog života nalik onome na zapadu počinju razvijati svoje „velikodržavne“ ideje. Takve ideje nisu rijetkost, pogotovo krajem 19. stoljeća, a posebice na Balkanu zbog jačanja nacionalne svijesti koja je na ovom području razvojnokasnila gotovo stotinu godina. Također, jedan od glavnih razloga izbijanja sukoba bila je i kulturna različitost Balkana zbog dodirnog mjesta tri glavne svjetske religije: katoličanstva, pravoslavlja te islama.¹³

Početak 20. stoljeća na Balkanu naviještao je neminovan rat zbog velikog broja događaja koji su se uzastopno dogodili, kao ustanak u Makedoniji, Majski prevrat odnosno ubojstvo kraljevskog bračnog para Obrenović od strane „zaverenika“ 1903. u Srbiji te kraj banovanja Khuena Hedervarya u Hrvatskoj.¹⁴ Srbija, vidjevši nakon 1878. da nema mogućnosti za proširenje ka zapadu prema Bosni, svoje interese prebacuje na Makedoniju i južne pokrajine poput Kosova pa čak i sjeverne Albanije. Ruski utjecaj također nije bio nimalo zanemariv zbog nastojanja Rusa da uvjere balkanske vladare kako jedino uz pomoć Rusije mogu zaustaviti njemački i austrijski prodor na Balkan. Zahvaljujući snažnoj ruskoj diplomaciji, dolazi do formiranja srpsko-bugarskog saveza kojemu se priključuju Crna Gora i Grčka. Valja napomenuti da u trenutku formiranja saveza Osmansko Carstvo drži teritorij u kojem se nalaze Kosovo, Albanija, Makedonija te Trakija, te je bilo u potpunosti okruženo neprijateljski nastrojenim zemljama. Jedan od problema u Makedoniji je taj što još uvijek nema jasno definiranog nacionalnog pokreta zbog toga što je makedonsko stanovništvo na zapadu dosta slično srpskom stanovništvu dok je ono na istoku više slično bugarskom te je također u Makedoniji živio i znatan dio Albanaca.

Srbija, Bugarska, Grčka i Crna Gora će u jesen 1912. objaviti rat Osmanskom Carstvu kako bi „preraspodjelile“ područja pod vlašću Carstva.

¹³ Dukovski, Darko, 2005., str. 275

¹⁴ Isto, 2005., str 275.

4.1. Sukobljene strane

Članice Balkanskog saveza u početku izbijanja sukoba kako je već navedeno bile su Grčka, Bugarska, Srbija i Crna Gora. Sve su članice uglavnom s uspjehom provodile mobilizaciju, najvećim dijelom zbog patriotskih pobuda stanovništva dok je u Osmanskom Carstvu vladala kolera zbog koje se nije odazvalo 90.000 ljudi te zbog pobuna u Jemenu i Albaniji, ali i Talijansko-turskog rata te snažnog potresa u Galipolju zbog kojeg je gotovo 100.000 ljudi ostalo bez kuća.¹⁵ Načelnik bugarskog Generalštaba iznio je brojke o stanju snaga na terenu, odnosno svoje pretpostavke o sukobljenim snagama. Po njegovim riječima, u Trakiji se trebala sukobiti osmanska vojska sa 151.000 vojnika naspram 218.000 vojnika Bugarske. U Makedoniji 154.000 vojnika Osmanskog Carstva trebala se sukobiti sa 3 vojske balkanskog saveza (128.000 Srba, 77.000 Grka te 24.000 Bugara).¹⁶ U srpskim izvorima s druge strane moguće je pretjerivanje što se tiče podataka o broju vojnika. Pukovnik Pešić je 1913. u *Delu* iznio sljedeće podatke. On je utvrdio da je u Makedoniji bilo 310.000 Turaka, dok je u Trakiji smatrao da je bilo 210.000 vojnika, od čega na početku rata samo 150.000.¹⁷ Pomoćnik načelnika srpskog generalštaba, Živojin Mišić, je pod pseudonimom *Mars* iznio podatke da se na istočnom bojištu nalazilo samo 114.000 vojnika od čega je 40.000 vojnika čuvalo drinopoljske utvrde. Na zapadnom bojištu, članicama Balkanskog saveza trebalo se suprotstaviti 193.000 Osmanlija od čega 144.000 u Vardarskoj armiji.¹⁸ U ova dva primjera jasno se da vidjeti kako srbijanski izvori isto kao i bugarski pokušavaju dokazati kako su imali nasuprot sebe znatno brojnijeg neprijatelja nego druga strana. Moderne pretpostavke proizlaze iz uzimanja srednjih vrijednosti i jednih i drugih, a ako je moguće na temelju dokumenata vojski zbrojiti vojnike u jedinicama koje su bile uključene u sukob te se tako došlo do sljedećih brojki: na istočnom bojištu bilo je 115.000 Osmanlija protiv 200.000 Bugara, a na cjelokupnom zapadnom bojištu 175.000 protiv 33.000 Bugara, 130.000 Srba, 80.000 Grka i 31.000 Crnogoraca.

Bugarski Car Ferdinand obratio se narodu o početku sukoba te ovim riječima označio početak rata protiv Osmanlija: *To nije običan rat nego rat križa protiv polumjeseca. Naše djelo je ispravno, veliko i sveto. Sa smirenom vjerom u zaštitu i*

¹⁵ Despot, Igor, 2013., str. 51.

¹⁶ Isto, str. 55.

¹⁷ Isto, str. 55.

¹⁸ Mars, *Srpsko-turski rat u 1912.-1913. godini*, Beograd, 1913., prema: Isto, str. 55.

*pomoć svevišnjeg obavještavam bugarski narod da je rat za ljudska prava kršćana u Turskoj objavljen.*¹⁹

Grčka s druge strane, za razliku od Bugarske nije imala u početku simpatije na dvoru što se tiče rata te je premijer Venizelos imao dosta problema u nagovaranju kralja Đure I.²⁰ Tokom mobilizacije, u grčku vojsku pristigao je veliki broj dobrovoljaca s Krete, Egejskih otoka, Europe te SAD-a, što nije bilo za začuditi jer je u revolucionarnom ratu početkom 19. stoljeća bio također znatan priliv stranih dobrovoljaca te je mobilizacija provedena u 5 dana.²¹ Grčki narod je gotovo 100 godina čekao oslobođenje svojih sjevernih teritorija koji nisu bili u sastavu Grčke nakon stjecanja njene neovisnosti. Iako je jedan od problema balkanskih država bio maleni broj stanovništva, to se u jednu ruku čak pokazalo kao prednost, jer je gotovo cijela država bila politički ujedinjena te nije bilo potrebno prisilno vršiti mobilizaciju, a čitav je narod mogao biti vrlo brzo obavješten. Najbolje se ova teza može vidjeti u izvještaju britanskog dopisnika Johna Mavrogodatoa koji navodi kako su ulice Atene bile prepune vojnika te stranih dobrovoljaca, narod je s oduševljenjem prihvatio mobilizaciju.²² Također treba navesti da vojska sastavljena od dobrovoljaca nije imala pozamašnu opremu te je kompletna vojska imala veliki broj nedostataka, aizostajale su intendantska i sanitetska služba, kako navodi bugarski vojni ataše Hristofor Haspčiev. Navodi također da nije bilo sustava vojnih bolnica te nedostatak skladišta, a prehrana se zasnivala gotovo isključivo na zapljeni.²³ Mobilizaciju su države Balkanskog saveza provodile pod uzrečicom *Balkan balkanskim narodima*.²⁴

Jedna od zanimljivosti je kako je rat započela najmanja balkanska država i najmalobrojniji narod tj. Crna Gora koja je objavila rat Osmanskom Carstvu 8. listopada 1912. dok su se ostale države u rat priključile 10 dana kasnije. Najjači prodor u neprijateljski teritorij u prvim danima rata ostvarila je Bugarska. Upad Bugara bio je strahoviti šok za Osmanlije koje nisu očekivale tako silovit udar te je osmanlijska vojska nakon bitaka kod Svilengrada i Lozengrada bila gotovo potpuno razbijena do povlačenja na Çatalca liniju koja je bila gotovo 40 kilometara od Istambula. Bugarska vojska je za razliku od osmanske bila znatno motiviranija, ali je

¹⁹ Eldarov, Svetozar, *Pravoslaviето na vojna*, Sofija, 1914., prema: Despot, Igor, str. 57.

²⁰ Isto, str. 68.

²¹ Joachim, G. Joachim, *Ioannis Metaxas, The Formative Years 1871.-1922.*, prema: Isto, str. 68.

²² Mavrogodato, John, *Letters from Greece, concerning the War of Balkan Allies (1912.- 1913.)*, London, 1914., Isto, str. 69.

²³ Hesapčiev, Hristofor, *Služba na Balgarija v čužbina*, Sofija, 1993., prema: Isto, str. 51.

²⁴ Dukovski, Darko, 2005., str. 276.

također bila dobro opremljena modernim naoružanjem. Također, nakon opsade Drinopolja Osmanska vojska više gotovo nije predstavljala veliku prijetnju za Bugarsku.²⁵ Crnogorska vojska je također napravila znatan uspjeh na početku, blokirajući 10. listopada Skadar te stavljajući ga pod opsadu, uzimajući iz ruku Osmanlijama veliki grad i snažno obrambeno središte, te Crnogorci počinju napredovati kroz Novopazarski sandžak prema sjeveru.²⁶ Srpska vojska bila je podijeljena u dva dijela, prvi je vršio udare prema Crnoj Gori u cilju odsijecanja granice prema BiH te drugi, odnosno glavni dio koji je prodirao ka Makedoniji gdje će se odvijati i najvažnije bitke, poput Kumanovske koja je počela 25. listopada te bitke za Bitolj koja je vođena od 16. do 19. studenoga te je nakon toga osiguran velik dio Makedonije. Grčka vojska isto je napredovala u dva pravca, prema južnoj Albaniji te prema Tesaliji, a jedan od glavnih ciljeva bila je luka Solun koju su preoteli prije Bugara 8. studenoga 1912.²⁷

4.2. Najvažnije bitke

Budući da Prvi balkanski rat nije trajao suviše dugo, jedna za drugom nizale su se bitke svih vojski balkanskog saveza protiv Osmanlija od Jadranskog do Crnog mora. Bilo je to jedno veliko područje zahvaćeno ratom te, gledajući iz perspektive Vrhovnog zapovjedništva Sultanove vojske, morali su razmišljati na četiri različita načina jer su protiv sebe imali četiri države, što se u suštini odrazilo na četiri različita mišljenja na bojnopolju. Valja dodati da je osmanska vojska bila poprilično demoralizirana jer je sama država bila u lošem stanju već godinama te nisu imali jako vojno rukovodstvo.

Već u prvim danima rata dogodila se i jedna od najznačajnijih bitaka na istočnom bojištu, bitka za Lozengrad koja je trajala od 22. do 24. listopada.²⁸ Najveći šok za vojni vrh Osmanskog Carstva bio je strahovit upad Bugara jer je na tom području bilo raspoređeno 130 pješačkih bataljuna, što bi odgovaralo brojcima od oko 90.000 vojnika. Bugari su unatoč brzom prodoru imali dosta velike žrtve: 887 mrtvih, 824 nestala te preko 4.000 ranjenih.²⁹ Veliki gubitak za Osmanlije je bio 55 topova koje je Treći korpus izgubio u okršaju s Bugarima, a preko 1.500 vojnika bilo je

²⁵ Rossos, Andrew, *Rusija i Balkan*, Zagreb, 1992., prema: Despot, Igor, str. 71.

²⁶ Isto, str. 71., iz Rosso, Andrew, *Rusija i Balkan*, Globus, Zagreb, 1992.

²⁷ Isto, str. 71.

²⁸ Rossos, Andrew, *Rusija i Balkan*, Globus, Zagreb, 1992., prema: Isto, str. 73.

²⁹ Isto, str. 73.

ubijeno ili ranjeno, nestalih je bilo oko 2.000, a 2.000 do 3.000 zarobljenih. Zbog strahovitog napredovanja i udara Bugara, Osmanlije su u panici ostavili tada izuzetno dragocjene avione, koji nisu imali pretjerano veliku vojnu ulogu u ono vrijeme, ali su zato mogli itekako biti iskorišteni za izviđanje i pregled raspodjele neprijateljskih snaga na bojištu. Osmanlije su se nakratko uspjele reorganizirati na liniji Lule Burgas – Bunar Hisar 28. listopada 1912.³⁰ Osmanski izvori navode kako je vojska reorganizirana te je oprema bila sastavljena od 342 topnička oruđa, 96 brzometnih strojnica te 126.000 pušaka. Isti izvori tvrde da su Bugari raspolagali sa 107.286 pušaka, 116 brzometnih strojnica te 360 topničkih oruđa.³¹ Bitka na liniji Lule Burgas – Bunar Hisar se smatra za jednu od najkrvavijih bitaka rata, pobjedu su iznijele četvrta i peta divizija Bugarske. Peta divizija je izvršila udare na lijevo krilo jer je bio plan okružiti osmanske snage, četvrta divizija napredovala je prema Karaagacu, na tom području je vođena bitka bajunetama što dosta govori o masakru koji se tamo dogodio. Rasulo Osmanlija i konsolidiranje ostvareno je, kako je već prethodno navedeno, na Çatal Liniji, 40 kilometara od Istambula.³² Na temelju ovakvog silovitog udara s bugarske strane te povlačenja u pozadinu, Osmanlijama je izuzetno bio otežan položaj na ogromnom dijelu istočnog bojišta, naneseni gubitci su bili dosta veliki te ih je trebalo nadoknaditi pobjedama na zapadu odnosno Makedoniji, no tamo su protiv sebe imali gotovo cijelu srpsku vojsku sa dijelom bugarske vojske u istočnoj Makedoniji te Grke na jugu.

Za zapadno bojište Osmanlije su osigurale 175.000 vojnika, no protiv sebe su imali cijelu vojsku Kraljevine Srbije potpomognute Crnogorcima te s nekoliko bugarskih divizija.³³ Zapovjednik srpske vojske, vojvoda Radomir Putnik, unaprijed je pripremio plan prodora te je bilo zamišljeno da vojska krene u smjeru Kosova, Morave, Krive Reke i Bregalnice, sastavljena od 281.000 vojnika te oko 400 komada topničkog oruđa. Cilj je bio odbaciti Osmanlije što dublje u Makedoniju te ako je moguće u prvom naletu osvojiti Skoplje ili natjerati Osmanlije u bitku na području centralne Makedonije.³⁴ Ipak nije sve išlo prema napisanom planu: suprotstavljajući se svojim pretpostavljenima, Zeki paša izvršava upad na Nagoričanu s 45.000 Osmanlija kojima se suprotstavilo 30.000 Srba te je to označilo početak Kumanovske bitke 23.

³⁰ Isto, , str. 73.

³¹ Erickson, Edward J., *Defeat in Detail, The Ottoman Army in the Balkans, 1912.-1913.*, Westport, 2003., prema: Isto, str. 76.

³² Vachov, Aleksandar, *The Balkan War 1912.-1913.*, Sofia, 2005., prema: Isto, str. 76.

³³ Isto, str. 80.

³⁴ Isto, str. 80.

listopada 1912. Srpska vojska, iako malobrojnija, uspjela je izdržati napade te se borbom bajunetama uz pristigla pojačanja uspjela probiti te poraziti Osmanlije.³⁵ Jedna od karakteristika Osmanlija u vrijeme sukoba je da su se gotovo na svim frontovima povlačili u strahovitom neredu, povjesničar Igor Despot navodi kako se od 5. i 6. korpusa nije moglo sastaviti ni 10.000 vojnika. Jedan od argumenata koji nam govori o silovitosti bitke, ali i odlučnosti Srba da brane položaj je izjednačeni broj žrtava sa svake strane, a procjene se kreću oko 6.000 do 7.500 poginulih i ranjenih sa svake strane.³⁶ Nakon razbijanja Osmanlija, uslijedilo je njihovo povlačenje te velika bitka za Bitolj koja se vodila od 16. do 19. studenoga. Osmanlije su bile gotovo dvostruko slabije te se navodi da su raspolagali sa 38.350 vojnika i 100 topničkog oruđa, a na njih je napadalo 68.000 Srba sa 155 topničkih oruđa. Nakon toga, Osmanlije se povlače u Makedoniju, a general Radomir Putnik odobrava odlazak 47.275 srpskih vojnika sa 72 topnička oruđa pod vodstvom generala Stepe Stepanovića u opsadu Drinopolja.³⁷

4.3. Mirovni pregovori i završetak sukoba

Osmansko Carstvo nakon dva mjeseca rata te ogromnih gubitaka u teritoriju i ljudstvu te zbog raspadnutosti vojske želi što prije riješiti problem Balkana. 16. prosinca započeli su mirovni pregovori u Londonu, paralelno sa sjednicom potpisnica Berlinskog mirovnog sporazuma.³⁸ Na čuđenje svih, za pregovaračkim stolom našla se i Rumunjska, bilo joj je dozvoljeno sudjelovati u pregovorima zbog zastupanja vlastitih interesa, čemu se značajno protivila Bugarska. Službeni voditelj delegacije bio je Nicoale Misu (poslanik u Istanbulu), ali u delegaciji je bio i Take Ionescu, političar i koalicijski partner rumunjskoga premijera koji je u svom djelovanju zagovarao dobre odnose s Bugarskom.³⁹

Članice Balkanskog saveza, uvidjevši da pregovori ne idu prema kraju, 3. veljače 1913. započinju novi brzi udar na Osmanlije s ciljem osvajanja opsjednutih utvrda, kako bi imali završnu riječ za pregovaračkim stolom.⁴⁰ Grci su s velikim snagama krenuli u okončanje rata te su već 6. ožujka osvojili Janjinu, a 18. ožujka

³⁵ Klofač, Vaclav, *Bitka kod Kumanova, Dnevnik Pobeda: Srbija u balkanskim ratovima 1912.-1913.*, Beograd, 1988., prema: Despot, Igor, 2013., str. 81.

³⁶ Isto, str. 82.

³⁷ Skoko, Savo, *Vojvoda Radomir Putnik*, Beograd, 1984., prema: Isto, str. 82.

³⁸ Isto, str. 96.

³⁹ Isto, str. 96.

⁴⁰ Isto, str. 103.

pada Epir. Bugarska i Srbija su također napravile jak udar te su osvojile 26. ožujka najjače preostalo utvrđenje na istočnom frontu, Drinopolje. Crnogorska vojska od objave rata je imala Skadar pod opsadom, ali nije mogla skupiti dovoljno snaga za ulazak u grad, no jedna stvar im je itekako išla od ruke: Osmanlijama je sve više nestajalo municije, ali i prehrane te više-manje svih zaliha potrebnih za nastavak sukoba. Skadar se napokon predao 23. ožujka, što je označilo konačnu pobjedu crnogorske vojske koja je i započela rat. Mir između Osmanskog Carstva i saveznika potpisan je u Londonu 30. svibnja 1913., a jedino što je tada bilo jasno jest da je Osmansko Carstvo u ratu sa saveznicima doživjelo potpuni poraz.⁴¹

Osmansko Carstvo je u otprilike pola godine izgubilo teritorij koje je osvajalo kroz 14. i 15. stoljeće te je samim time označen kraj bilo kakvim pomislama obnove velikog Osmanskog Carstva, ali značilo je novu preraspodjelu teritorija koja neće biti lagana za dogovor jer na tom prostoru granice nisu postojale skoro 500 godina, zbog čega je rezultat Prvog balkanskog rata bio Drugi balkanski rat koji će biti znatno kraći.

⁴¹ Isto, str.103.

5. Drugi balkanski rat

Drugi balkanski rat označava sukob između država članica Balkanskog saveza tokom Prvog balkanskog rata, te njihovog spora oko netom oslobođenog teritorija. Povod izbijanja Drugog balkanskog rata bio je bugarsko-srpski i grčko-bugarski sukob, te samo privremeno zaboravljeni sukobi oko podjele Makedonije nakon stvaranja albanske države koja međusobnim savezničkim sporazumima nije bila najavljena. Sve se svelo na to da se Londonskim ugovorom i priznanjem Albanije htjelo spriječiti Srbiju da izađe na more te se zbog toga pozornost Srbije i Grčke usredotočila na Makedoniju i one prostore koje je htjela Bugarska.

5.1. Uzrok novog rata

Nastanak Albanije značajno je poremetio prijašnje dogovore Srbije i Bugarske prema kojima se Srbija trebala proširiti prema Albaniji, dok bi Bugarska zadržala neke teritorije u Makedoniji. Za Osmansko Carstvo pregovori su značili amputaciju dotad ogromnog teritorija, sva područja zapadno od zaljeva Enos u Egejskom moru te Midije na Crnom moru. Također jedan od ključnih faktora bila je i Rumunjska koja je imala potraživanja u teritoriju koja je mogla dobiti jedino na štetu Bugara te samim time je sve više bilo izgledno da se savez raspao jer su gotovo sve države članice saveza imale neke pretenzije na račun teritorija Bugarske.⁴² Bugarska javnost, još uvijek opijena ratnim pobjedama i s velikim nacionalnim zanosom, postaje ogorčena na sve susjede te sve više želi završiti stvar kako je i započela, odnosno na način da zarati sa svima, što je iz današnjeg kuta gledanja bilo izrazito nepromišljeno, ali u ono vrijeme opijenost pobjedama protiv jedne svjetske velesile bugarskim je generalima bila znakom da će i ovaj rat dobiti.⁴³ Kako je Bugarska u to vrijeme izuzetno mlada država te još uvijek nema u potpunosti uređene državne institucije, neće moći voditi ovaj rat na način kako je zamislila te će za nju biti poguban.

5.2. Tijek Drugog balkanskog rata

⁴² Dukovski, Darko, 2005., str. 277.

⁴³ Isto, str. 277.

Bugarska je željela rat te je mislila kako je njena vojska dovoljno moćna ako se mobilizira i treći poziv te ako na taj način bude okupljeno dovoljno vojnika rat će biti dobiven. Bugari su pripremili akciju koja se dogodila 30. lipnja 1913. Bugari su ukupno podigli brojnost na 5 armija koje su bile u stanju pripravnosti, u akciji su sudjelovale samo 2. i 4. armija u dvjema bitkama koje nisu bile međusobno povezane, Bregalničkom bitkom i bitkom za Solun. Bugarske namjere ostale su i više nego očigledne i Srbiji i Grčkoj, te su smatrali da ovo nije samo incident na graničnom području nego paravan za agresiju na obje zemlje.⁴⁴

Grčki kralj Konstantin za razliku od svog prethodnika kralja Đure nije suviše odugovlačio sukob te je u dogovoru s predsjednikom vlade Venizelosom naredio udar na bugarske linije te zarobljavanje vojnika u Solunu.⁴⁵ Srbija je također na iznenađenje Bugara vrlo brzo formirala vojsku za napad te su 1. i 3. armija uz pomoć jedne crnogorske divizije izvršile jak udar i 6. srpnja 1913. pali su Kočani. Grčki nalet Bugari nisu mogli zaustaviti te su redom padali gradovi koje su Bugari osvojili u Prvom balkanskom ratu. Do 11. srpnja padaju i Kilkis, Nigritu, Dojran,, Strumica, Ser i Kavaau.⁴⁶ Najveći problem za Bugarsku nastupio je 10. srpnja kada je 330.000 rumunjskih vojnika prešlo granicu, to je bio broj kome Bugari jednostavno nisu mogli parirati zbog već dvostrukog rata na jugu i zapadu zemlje. Odlukom bugarskog rukovodstva, odlučeno je da se Rumunjima neće suprotstavljati jer im nije bilo jasno u kom pravcu će se kretati rumunjska vojska te je odlučeno mirovanje.⁴⁷ Na iznenađenje svih, protiv Bugara u rat kreće i Osmansko Carstvo koje je napredovalo prema rijeci Marici. Sličan slučaj se dogodio kao i sa Rumunjskom, napredovali su gotovo bez rata, ali i jednim i drugim problemima je stvorila kolera koja se vrlo brzo proširila među vojnicima te zaustavila brzo napredovanje. Povlačenje bugarske vojske u velikoj mjeri bilo je popraćeno ratnim zločinima i s jedne i s druge strane te su samim time države pokazale svoje prave ciljeve, a početna teorija o ratu križa i polumjeseca te vjekovnog neprijateljstva s Osmanlijama definitivno je pala u vodu.⁴⁸

5.3. Ishod i mirovni pregovori

Oba balkanska rata su, uzevši sve u obzir, uzela mnoge žrtve, ali su riješili

⁴⁴ Despot, Igor, str. 124.

⁴⁵ Gardikas, Katsiadakis, H., *Greece and the Balkan Imbroglia, Greek Foreign Policy, 1911-1913.* 1995., prema: Isto, str. 124-125.

⁴⁶ Despot, Igor, str. 125.

⁴⁷ Isto, str. 125.

⁴⁸ Isto, str. 128.

jedan problem koji se teško u ono vrijeme mogao riješiti mirnim putem, a istodobno su otvorili mnoga pitanja koja će pratiti sve balkanske države kroz 20. stoljeće, pa čak i u današnje vrijeme, barem u povijesnom i političkom smislu. Bugarski su nacionalisti i danas vrlo skloni optuživati Srbe i Grke da su razdvojili i uništili veliki dio bugarskog naroda te ih prisilili da postanu Grci ili da stvore zasebnu makedonsku naciju što i ne odgovara baš povijesnoj istini, već u tome treba tražiti samo interpretaciju ratnih gubitnika.⁴⁹

Mirovna konferencija održala se točno mjesec dana od početka prvih sukoba, 30. srpnja 1913. u Bukureštu.⁵⁰ Preliminari mira su potpisani 7. kolovoza, a konačni mir je nastupio 10. kolovoza. Raspodjela teritorija je značajno išla na štetu Bugarske, Srbija je uzela Vardarsku Makedoniju, Grčka Egejsku Makedoniju i dio Trakije, a Bugarska je zadržala najmanji dio – Pirinsku Makedoniju. Rumunjska je dobila dio Dobrudže, a Turska istočnu Trakiju i Jedrene. Rezultat rata je dovelo do velikih izmješanosti stanovništva koje nije bilo u svojim nacionalnim državama te su se događala velika etnička čišćenja i ratni zločini što će dijelom biti uzrok i današnjih sporova kod svih balkanskih zemalja od Save do Crnog mora.⁵¹

⁴⁹ Isto., str. 129.

⁵⁰ Isto., str. 129.

⁵¹ Dukovski, Darko, 2005., str. 277.

6. Novo oružje i oprema na modernom bojištu

Tokom Balkanskih ratova mnogo je tehnike koja će biti korištena u Prvom svjetskom ratu testirano u pravim ratnim uvjetima. To je bitno ne samo kako bi se ukazalo tko je čime bio naoružan, nego je pokazatelj koja je država najviše izvozila oružje te imala jaku industriju. Zanimljivo je i to kako su balkanske zemlje u ono vrijeme nabavljale oružje ponekad i od nekoliko različitih zemalja, a da se pri tome nije vodilo računa o kalibrima i sličnosti municije.

Crnogorska vojska bila je opremljena tada u svijetu dosta popularnom ruskom puškom Mosin-Nagant koja je svoju slavu stekla tokom II. svjetskog rata. Drugi poziv je bio naoružan tada već jako zastarjelim sistemom puške Verndl iz 1869., imali su ukupno 150 topova koji su uglavnom bili darovani od Rusije i Italije te su imali različite kalibre. Artiljerija Crne Gore je bila prilično zastarjela što se da vidjeti iz primjera kako su najnoviji bili ruski topovi iz 1902., ali tu valja napomenuti da govorimo o razdoblju u kojem je bio jak razvoj naoružanja te su se svakih godinu-dvije proizvodili novi, moderniji sistemi.⁵² Srpska vojska je bila znatno bolje opremljena jer su prvi i drugi poziv bili naoružani puškama sistema Maser iz 1899., treći poziv je bio naoružan starim sistemom Berdan iz 1870. Topovi su bili Scheiderovi, nabavljeni 1910. Prema bugarskom istraživaču Vachovu, ukupan broj srpskih topova bio je 544.⁵³ Bugarska vojska bila je naoružana austrijskom puškom sistema Manlicher što je također bila izuzetna puška u ono vrijeme, dok je treći poziv kao i u slučaju Srbije koristio jednometke Berdan. Brzopucajućih topova (uglavnom francuski Scheider i nešto malo Krupp) imali su 452 komada. Osim toga, posjedovali su i stare Kruppove spore topove kojih je u pješadiji bilo 78 komada kalibra 75mm i 306 komada 87mm. Imali su i 255 opsadnih topova.⁵⁴ Grčka vojska bila je naoružana puškama Manlicher-Schonauer iz 1903., a treći poziv bio je naoružan puškama Gras iz 1874., također je posjedovala 180 brzopucajućih topova iz tvrtke Schneider, 144 komada poljskih topova kalibra 75mm iz 1907. te 35 komada brdskih topova kalibra 75mm iz 1908.⁵⁵

Upotrebom novih pušaka i topova na balkanskom ratištu, pokazalo se na koji će se način ratovati u Prvom svjetskom ratu. Puške su imale veći kapacitet, a topovi

⁵² Vachov, Aleksandar, *The Balkan War 1912.-1913.*, Sofia, 2005., prema: Despot, Igor, 2013., str. 67.

⁵³ Isto, str. 64.

⁵⁴ Isto, str. 59.

⁵⁵ Isto, str. 69.

su se brže punili. Sve je to vodilo u još veća razaranja i veliki broj umrlih na bojnopolju što je najbolje pokazao Drugi balkanski rat koji je bio dosta kratak, a prouzročio je velik broj umrlih i ranjenih u 15-ak dana sukoba.

6.1. Strojnica Maxim

Strojnica Maxim bila je prva međunarodno uspješna strojnica na vodeno hlađenje. Patentirana je 1884. godine od strane konstruktora Hiram Maxima. Revolucionarna stvar kod ove strojnice je bila ta, što je sa jednog dobro utvrđenog mjesta jedan čovjek mogao ispaliti oko 550 metaka u minuti. Bunker i utvrde u vrijeme balkanskih ratova bili su dobro utvrđeni te sa strojnicama su postajali pogubnima za jurišajuće vojnike koji nisu imali adekvatnačin da ih unište, osim artiljerijom koja nije smjela djelovati ako je vojska bila suviše blizu protivniku. Tokom balkanskih ratova korištene su mnoge preinačene verzije ove strojnice, poput britanskog Vickersa, ili njemačkog Mg 08. Mnogi vojnici su bili šokirani nakon što su prvi puta vidjeli djelovanje strojnice koja je tada predstavljala zastrašujuću novost.

6.2. Moderne puške na sporogoreći barut

Najkorišteniji tipovi pušaka u balkanskim ratovima bili su Gewehr 98, Mauserov legendarni model koji se smatra najboljom puškom u povijesti te Mosin-Nagant i Manlicher. Obije puške bile su iznimne kvalitete te će tokom Prvog svjetskog rata biti na suprotstavljenim stranama na Istočnom frontu, ali će Manlicher i Gewehr pucati na svim bojištima Prvog, ali i Drugog svjetskog rata. Njihova upotreba se već vidjela i ranije, pogotovo Gewehra 98, ali u Africi protiv slabo naoružanih plemena i izuzetno slabih država. U balkanskim ratovima ove puške su primijenjene u realnijim uvjetima rata te uz njihovu primjenu protiv organizirane obrane od strane neprijatelja sa više-manje identičnim oružjem.

7. Zaključak

Balkanski ratovi rezultat su sporenja na balkanskom poluotoku koja su začeta gotovo 500 godina ranije, u vrijeme osmanske okupacije i osvajanja. Pokrenuli su ih potlačeni narodi u Carstvu koje je svoje korijene imalo u Islamu te nije odgovaralo balkanskom stanovništvu koje je bilo dominantno pravoslavno-kršćansko. Nametanjem poreza od strane osvajača te posljedičnim prelaženjem stanovništva s pravoslavlja i katoličanstva na Islam, kroz stoljeća se stvaralo nezadovoljstvo unutar svih osvojenih područja. Niti jedna od bivših balkanskih kraljevina ili kneževina nije se mogla izboriti za neovisnost iz više razloga. Nije postojala nacionalna svijest kod ruralnog stanovništva, a Osmansko Carstvo kao jedna od najjačih država od 14. do 18. stoljeća te konstantan rast moći nisu mogli stvoriti preduvjete za oslobađanje od Osmanlija.

Tokom 19. stoljeća te osamostaljivanjem pojedinih balkanskih država poput Grčke i Srbije te Bugarske, počinju se stvarati planovi za konačni udarac Osmanskom Carstvu koje je već odavno prozvano „bolesnik na Bosporu“. Djelovanje svjetskih velesila, ponajprije Rusije, Francuske i Velike Britanije te njihovo financijsko ulaganje u novonastale države imalo je za posljedicu kontinuirani industrijski i kulturološki rast kroz cijelo 19. stoljeće. Dolazak na vlast jakih političara i dinastija na početku 20. stoljeća rezultirat će sukobima s Osmanskim Carstvom motiviranih željom za proširenjem balkanskih država na teritorij koje Osmanlije nepravedno okupiraju. Prvi i Drugi balkanski rat, gledajući po broju uključenih država, bili su iznimno kratki, ali su imali strahovito puno žrtava, kako zbog velike želje za slobodom te kolektivnog žrtvovanja u velikim jurišima, tako i ponegdje zbog loše vođenih operacija te loše opremljenih vojski koje nisu imale velikih prethodnih iskustava. Bugarska politika pokazala se suviše pohlepnom te je to imalo za rezultat Drugi balkanski rat koji je postavio granice državama koje se na Balkanu nalaze dobrim dijelom na istom mjestu i danas .

Balkanski ratovi riješili su mnoga dotadašnja pitanja, ali zbog zločina koji su ih pratili otvoreni su novi sukobi i daljnja previranja koja se osjete i 100 godina poslije. Mnogo stanovništva je i nakon balkanskih ratova ostalo van matičnih država te gledajući širu sliku, dosta problema je na određeni način gurnuto u stranu s ciljem uništavanja Osmanskog Carstva u Europi, ali i na Balkanu.

Popis literature:

1. Despot, Igor, *Balkanski ratovi 1912-1913 i njihov odjek u Hrvatskoj*, Plejada, Zagreb, 2013.
2. Dukovski, Darko, *Povijest srednje i jugoistočne Europe 19. i 20. st.: I. dio*, Alinea, Zagreb
3. *Povijest 15., Kolonijalizam i imperijalizam (1871.-1914.)*, Jutarnji list, Zagreb, 2008.
4. *Povijest 16., Prvi svjetski rat i poslijeratna Europa (1914.-1936.)*, Jutarnji list, Zagreb, 2008.
5. Šidak Jaroslav, M. Gross, I. Karaman, D. Šepić, *Povijest hrvatskog naroda 1860.-1914.*, Školska knjiga, Zagreb 1968.
6. *Aneksija Bosne i Hercegovine, Naše jedinstvo*, Split, 8. listopada 1908., str. 1, iz Čipčić, Marijan, „Naše jedinstvo i pitanje aneksije Bosne i Hercegovine“, *Kulturna baština*, br. 41, 2015.

Sažetak

Balkanski ratovi naziv je za dva uzastopna rata koji su se dogodili 1912. i 1913., s ciljem proširenja teritorija novonastalih balkanskih država na štetu Osmanskog Carstva, a uz podršku velikih svjetskih sila. Oko sredine 70-ih godina 19. stoljeća, uglavnom su zbog lošeg upravljanja i zlodjela pojedinih osmanskih visokih dužnosnika, počeli izbijati prvi ustanci potlačenih balkanskih naroda protiv osmanske vlasti.

Prvi balkanski rat naziv je za sukob na Balkanu koji se dogodio 1912. te izazvao rat Balkanskog saveza protiv Osmanskog Carstva s ciljem širenja novonastalih država. Sve balkanske zemlje bile su svjesne da će prije ili kasnije morati izbiti sukob širih razmjera na Balkanu, jer se tijekom više od pola stoljeća kontinuiranih pregovora nije mogao postići dogovor. Budući da Prvi balkanski rat nije trajao suviše dugo, jedna za drugom nizale su se bitke svih vojski balkanskog saveza protiv Osmanlija od Jadranskog mora do Crnog mora. Bilo je to jedno veliko područje zahvaćeno ratom te gledajući iz perspektive Vrhovnog zapovjedništva Sultanove vojske, morali su razmišljati na četiri različita načina jer su protiv sebe imali četiri države što u suštini znači četiri različita mišljenja na bojnopolju. Valja dodati da je osmanska vojska bila poprilično demoralizirana jer je sama država bila u lošem stanju već godinama te nisu imali jako vojno rukovodstvo.

Drugi balkanski rat označava sukob između država članica Balkanskog saveza te njihov međusobni spor oko oslobođenog teritorija od Osmanskog Carstva. Povod izbijanja Drugog balkanskog rata bio je bugarsko-srpski i grčko-bugarski sukob te privremeno zaboravljeni sukobi oko podjele Makedonije nakon stvaranja albanske države koja međusobnim savezničkim sporazumima nije bila najavljena. Sve se svelo na to da se Londonskim ugovorom i priznanjem Albanije htjelo spriječiti Srbiju da izađe na more te se zbog toga pozornost Srbije i Grčke usredotočila na Makedoniju i one prostore koje je htjela Bugarska.

Mnogo stanovništva je i nakon balkanskih ratova ostalo van matičnih država te gledajući širu sliku, dosta problema je na određeni način gurnuto u stranu s ciljem uništavanja Osmanskog Carstva u Europi, ali i na Balkanu

Ključne riječi: Balkanski savez, vojno zapovjedništvo, teritorij, sporazum, jugoistočna Europa,

Abstract

The Balkan Wars are named for two consecutive military conflicts that took place in South-eastern Europe in 1912 and 1913, with the goal of expanding the emerging Balkan nations, with the aid of foreign great powers, at the expense of the Ottoman Empire. In the middle of the 70s in the 19th century, Balkan people began to rise up, due to mismanagement and the atrocities committed by certain Ottoman high officials.

The First Balkan War began in 1912, when the alliance of Balkan nations began taking territory from the Ottoman Empire. All of these nations were subconsciously aware that a large scale war was bound to happen in South-eastern Europe after half a century long period of failed negotiations. The war didn't last long, because the emerging Balkan nations and their armies, quickly won battle after battle against the Ottomans, from the Adriatic, to the Black Sea. Vast territories of the Ottoman Empire were under threat and the sultan's high military command had to consider four different approaches for dealing with four different armies from four different nations. The Ottoman army was thoroughly demoralized as well, since the empire was already deteriorating for years and had frail military leadership.

The second Balkan War began the next year when the formerly allied Balkan nations began fighting amongst themselves over the partition of the newly acquired territories taken from the Ottoman Empire. The cause of this war was the conflict between Bulgaria on one side, and Greece and Serbia on the other side concerning the postponed division of Macedonia after the creation of an Albanian state which wasn't agreed upon by the former allies of the First Balkan War. The creation of the aforementioned Albanian state was intended to prevent Serbia from gaining a coast on the Adriatic, prompting them together with Greece to focus on Macedonia and areas already claimed by Bulgaria.

A large number of people found themselves outside the borders of their nation even after the end of the Balkan Wars, looking at the bigger picture, important problems that had to be dealt with were set aside and dealing with the Ottoman Empire became the Balkan nations primary objective.

Key words: alliance, territory, military leadership, agreement, South-eastern Europe

